

En investering i socialt arbete

kari jess & siv nyström

Är insatser som leder till förbättringar för klienterna också samhällsekonomiskt lönsamma? Det är en av de frågor som behandlas i denna artikel där resultatet av en klienteffektstudie jämförs med resultatet av en samhällsekonomiska utvärdering av samma insatser och samma klientgrupper.

Inledning

Brottslighet och missbruk förorsakar samhället stora problem och för också med sig ett personligt lidande för dem som själva begår brott eller missbrukar. För att lösa problemen erbjuder kriminalvård, socialtjänst och andra offentliga aktörer olika slag av behandling och rehabilitering. Några sådana samhällsinsatser är KrAmi, Knuff och frivården som alla arbetar med att hjälpa sina klienter tillbaka till ett socialt accepterat liv. Dessa tre står också i centrum för de utvärderingar som här kommer att diskuteras.

KrAmi-programmen riktar sig till unga frivårdsklienter som behöver hjälp med att komma in på arbetsmarknaden. Förutom problem med arbetslöshet, kriminalitet och

brott, har många klienter också problem med missbruk. KrAmi-programmen finns i flera större svenska kommuner, bland andra Stockholm, Göteborg, Malmö, Örebro, Kalmar och Västerås. Programmet representerar en för svenska förhållanden ovanlig form av samverkan mellan kriminalvård, socialtjänst och arbetsförmedlingen. Personal från de tre samhällssektorerna arbetar tillsammans med utgångspunkt från en och samma programidé och med ett gemensamt arbetssätt, KrAmi-metoden.

KrAmi-metoden har hämtat inspiration från de danska träningskolornas konsekvenspedagogik. Den bygger på tanken att unga kriminella behöver lära sig att förstå sambandet mellan sina handlingar och deras konsekvenser. Därför bygger programmet på tydliga valsituationer i vilka klienterna tillsammans med ledarna får möjlighet att reflektera över olika handlingars negativa och positiva konsekvenser. Det kontrakt med enkla regler, som upprättas mellan program och klienter tydliggör valsituationen.

Siv Nyström är filosofie doktor i pedagogik och arbetar som forskare vid Centrum för utvärdering av socialt arbete.

Kari Jess är doktorand på Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet och verksam vid Mälardalens högskola.

Kontraktet, ledarnas och gruppens stöd och uppmuntran hjälper klienterna att lyckas i ovana sociala situationer. Centrala roller fyller den sociala träningen och praktikplatserna. En KrAmi-deltagare tillbringar större delen av programtiden i arbetsträning på privata företag med rekryteringsbehov och skrivs inte ut förrän han fått en anställning. För att underlätta rekrytering erbjuds arbetsgivarna lönebidrag¹. På samma sätt som praktikplatserna är viktiga för integrationen i arbetslivet, är de fritidsaktiviteter som utövas viktiga för integrationen i det sociala livet.

Knuff är ett annat socialt program vars mål är att förbereda arbete eller studier. Till skillnad från KrAmi arbetar de med arbetsträning inom programmets ram, d.v.s. klienterna tränar arbete i programmets egna verkstäder. Både KrAmi och Knuff finns i klienternas närmiljö och bedrivs på dagtid.

Frivårdsgruppen har tagit del av frivårdens brottsförebyggande arbete i form av samtal med frivårdsinspektörer och övervakare och dessutom tagit del av samhällets ordinarie serviceutbud.

De frågor som vi ställer är vad dessa insatser betyder för klienter och samhälle? Förbättrar de klienternas sociala situation? Är de samhällsekonomiskt lönsamma? Leder några av insatserna till bättre resultat än andra? Dessa frågor bör också vara av intresse för praktiskt yrkesverksamma, liksom för beslutsfattare, finansärer och sist men inte minst för klienterna själva.

¹ Lönebidraget är ett av de bidrag som Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) har till sitt förhållande för att hjälpa arbetssökande med arbetshandikapp till ett arbete.

Syfte

Syftet var således att utvärdera KrAmi-programmen, dels vad gäller förbättring för klienterna, dels vad gäller samhällsekonomisk lönsamhet, och använda Knuff och frivården som jämförelsegrupp.

Vi försökte ta reda på

- i vilken grad klienterna och klienternas sociala situation förändrats i fråga om arbete och försörjning, familj och umgänge, kriminalitet samt alkoholbruk och narkotikamissbruk,
- om eventuella förändringar kan relateras till programmen och
- om programmen är samhällsekonomiskt lönsamma.

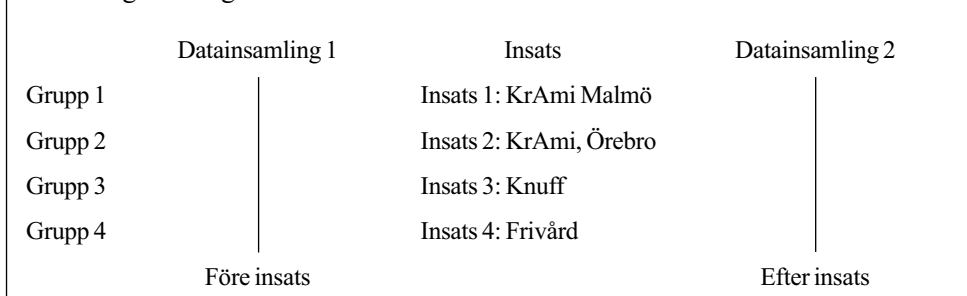
Vi genomförde därför en klienteffektstudie som visar vad insatserna leder till för klienternas del och kompletterade den med en samhällsekonomisk utvärdering. Båda finns redovisade i rapporten Med arbete som insats (Nyström, Jess, Soydan, 2002). En kvalitativ studie som visar hur samtliga klienter själva uppfattar förändring inom ramen för de studerade insatserna används som bakgrundsmaterial (Nyström, 1999).

I den här artikeln kommer vi att redovisa några av resultaten av klienteffektstudien och den samhällsekonomiska utvärderingen och diskutera hur klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet hänger ihop. Först följer några ord om metoden.

Metod

Det är inte någon lätt uppgift att fånga in

Figur 1.
Forskningens design

resultaten av processer som är så komplexa som sociala insatser och som leder till så varierande resultat. Vi försökte därför ringa in resultatet med olika typer av studier som belyser förändringen från olika perspektiv och med flera olika utfallsvariabler och utfallsmått.

Vi ville jämföra de tre grupperna av klienter som deltagit i de olika sociala insatserna, i deras naturliga miljö. Därför valdes en kvasi-experimentell design som modellen i figur 1 illustrerar. Som framgår ingår två KrAmi-program, Malmö och Örebro i studien, ett annat program Knuff och två grupper av frivårdsklienter dels från Malmö/Helsingborg- och Örebro/Karlstadsområdet.

Ett av problemen med studier av kvasi-experimentell design är risken för selektionseffekter, d.v.s. skillnader som finns redan före insatsen och som kan förklara de skillnader som visar sig efter. När gruppernas problembild före insats jämfördes fann vi att KrAmi- och frivårdsgrupperna är relativt lika med avseende på brott och kriminalitet men i frivårdsgruppen tenderar de sociala resurserna att vara större. Det visar sig i att färre har föräldrar av annan

etniska bakgrund och fler bor på mindre orter. Därutöver är utbildningsnivån i genomsnitt något högre, arbetserfarenheten något längre och fler har körkort. I fråga om ålder skiljer sig KrAmi Malmö-gruppen signifikant från övriga grupper. Gruppens genomsnitt på 22 år skall jämföras med 26 år för övriga grupper. Knuff-gruppen skiljer sig från övriga med en större andel kvinnor och en mer heterogena problembild vilket gör jämförelserna mer osäkra

Klienteffektstudien genomfördes under åren 1996–98. Klienterna intervjuades första gången när programmen och frivårdsinsatserna just skulle starta och andra gången ett år senare. Vi kunde då konstatera i vilka avseenden varje klient förändrats mellan tiden före och efter och beräkna de genomsnittliga förändringen för hela grupperna. KrAmi-gruppens förändring kunde därefter jämföras med Knuff- och frivårdsklienterna.

Bortfallet i andra intervjun var ungefär lika stort i KrAmi- och frivårdsgrupperna, 7 respektive 8 personer. Även klienter som inte fullföljt programmen intervjuades en andra gång. Eftersom bortfallet är litet och avhopparna från programmen finns

Tabell 1.

Antal intervjuade vid de två intervjuerna och bortfall

	Totalt	Intervju 1	Intervju 2	Bortfall
KrAmi Örebro	32	32	27	5
KrAmi Malmö	30	30	28	5
Knuff	28	21	19	2
Frivårdsgruppen	53	53	45	8

med även vid uppföljningsintervjuerna har vi reducerat några av de validitetsproblem som ofta föreligger vid den här typen uppläggning.

Intervjuerna genomfördes i en personlig intervju med ASI, Addiction severity index. ASI är en strukturerad intervju med ungefär 180 frågor. ASI-intervjuns frågor omfattar sju livsområdena arbete och försörjning, kriminalitet och brott, familj- och umgänge, alkohol- och narkotikamissbruk samt fysisk och psykisk hälsa.

Med ASI-intervjun fick vi ett brett spektrum av utfallsvariabler och vi valde några av dem som har särskild relevans för såväl insatsernas inriktning och innehåll som för gruppernas problembild och som dessutom kunde användas för att mäta klienteffekter.

- Arbetade dagar
- Inkomst av anställnin
- Dagar i brott
- Tillfreds med familjeförhållanden
- Dagar med allvarliga konflikte
- Pengar till alkohol respektive narkotika
- Dagar av alkohol- respektive narkotikamissbruk
- Klienternas egna bedömningar av problemsituationen.
- Intervjuarnas bedömning av klienternas problem

Listan innehåller både frågor om faktiska förhållanden och subjektiva upplevelser i form av klientens egen bedömning och intervjuarens bedömningar. De flesta av dessa frågor har ett kort tidsperspektiv på 30 dagar bakåt i tiden vilket minskar risken för överlappningar när man mäter förändring över tid. Men kort tidsperspektiv för också med sig problem. Ett sådant är problemen med inkapacitet vid någon av intervjutillfällena. Om några intervjuade 30 dagar före intervjun befunnit sig t.ex. i behandling eller fängelse har möjligheterna till arbete, brott eller missbruk varit kring-skurna. Man bör därför komma ihåg att problembilden för de senaste 30 dagarna i dessa fall inte motsvarar den totala problembilden t.ex. vad gäller kriminalitet eller missbruk.

Som mått på förändring användes dels skillnader i gruppernas medelvärden (faktiska förhållanden), dels skattningarnas procentuella förändringar från tiden före till efter programmet (skattningar) och effektstorlek – ES-värden – för både faktiska förhållanden och skattningar. Effektstorlek är ett statistiskt mått som används för att bestämma insatsers effekt.

Den samhällsekonomiska utvärderingen bygger på faktiska kostnader och skiljer sig i det avseendet från flera liknande studier

som bygger på uppskattningar. För varje enskild klient som ingår i studien har uppgifter samlats in från samtliga berörda myndigheters register för året före, under och efter insats för följande områden:

- Sjukvårdsutnyttjande; öppen och slutenvård, somatisk, psykiatrisk och toxikologi.
- Socialtjänstkostnader; socialbidrag, behandling extern/intern, samtal
- Försäkringskassans kostnader; sjukpenning, föräldrapenning, A-kassa, KAS, utbildningsbidrag, sjukbidrag, bostadsbidrag, bidragsförskott
- Kriminalvårdskostnader; olika typer av anstalt och frivård
- AMS kostnader i form av handläggning och samtal hos arbetsförmedlingen samt ALU, arbetslöshetsersättning, lönebidrag och OSA

Dessutom hämtades uppgifter om pensionspoäng in för att beräkna klienternas anknytning till arbetsmarknaden.

Det finns kostnader som är av intresse men svåra att identifiera och andra vars värde kan diskuteras. Här har myndigheternas kostnader för handläggning och samtal tagits med men däremot inte brotts- och missbruksrelaterade kostnader, kontakter med frivilliga och kostnader för tredje man.

Lönebidraget är ett bidrag som kan användas för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för klienter som ingår i studien. Arbetstagaren får full lön men staten betalar arbetsgivaren ett bidrag som motsvaras av arbetstagarens fastställda arbetshandikapp. Lönebidraget kan betraktas både som ett bidrag för produktionen och som en transferering mellan olika parter i samhället. I det första fallet anses

bidraget underlätta inträdet på arbetsmarknaden och med en fullgod arbetsprestation ökar samhällets totala produktion. I det senare fallet betraktas lönebidraget som en ersättning för ett arbetshandikapp som gör att arbetstagaren producerar i motsvarande grad mindre. I det första fallet bör lönebidraget ingå i analysen men inte i det senare.

I en traditionell samhällsekonomisk investeringskalkyl tas bidrag inte med eftersom de betraktas som transfereringar. Det finns emellertid också goda skäl att ta med lönebidraget eftersom det till stor del motsvaras av en reell produktionsökning. Därför redovisas det samhällsekonomiska resultatet både med och utan lönebidrag.

Flera olika typer av analyser har således genomförts:

- Dels jämfördes kostnader för program och kostnadsutvecklingen från ett år före insatsen till ett år efter.
- Dels gjordes en kostnads-/intäktsanalys för att beräkna framtida kostnadseffekter och samhällsekonomiskt resultat.
- Dels rangordnades de olika insatserna med avseende på olika aspekter av samhällsekonomisk lönsamhet.

I en samhällsekonomisk utvärdering utgår man från samhällsekonomisk lönsamhet. Med det menas att de positiva effekterna av en insats är större än de negativa. Även om enskilda förlorar på en samhällsinsats kan nettoeffekterna totalt sett bli positiva om vinsterna överskrider förlusterna. Det är alltså inte bara monetära vinster och förluster som räknas in utan insatsens alla verkningar; positiva likaväl som negativa och kvantifierbara likaväl som andra identifierbara effekter som inte kan kvantifieras.

Samhällsekonomisk lönsamhet bygger precis som företagsekonomisk på principen om »lägsta kostnad per producerad enhet«. En samhällsekonomisk beräkning är litet förenklat en företagsekonomisk beräkning för hela »företaget« Sverige. Det som skiljer är att samhällsekonomiska kalkyler inte begränsas till kostnader och intäkter som direkt berör verksamheten. En annan skillnad är avskrivningstiden för investeringar som i samhällsekonomiska kalkyler oftast beräknas till 15-20 år. Dessa skillnader, de indirekta kostnaderna och den längre avskrivningstiden, kan göra att ett projekt som ur företagsekonomisk synvinkel inte beräknas som lönsamt mycket väl kan vara lönsamt ur samhällsekonomisk synvinkel.

Resultat

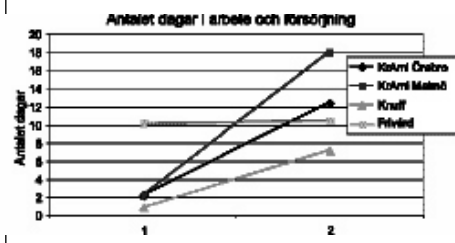
Vad blev då resultatet? Vi börjar med några av klienteffektstudiens viktigaste resultat och presenterar därefter den samhällsekonomiska utvärderingens huvudresultat.

Arbete och försörjning

Med tanke på KrAmi- och Knuff programmens mål bör arbete och försörjning betraktas som det mest relevanta livsområdet. Före insats hade fler arbete i frivårdsgruppen än i programgrupperna. Figur 2 visar förändringen i arbetssituationen.

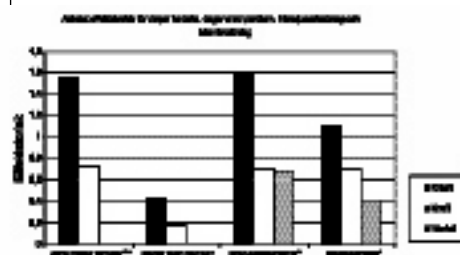
Som framgår har arbetssituationen förbättrats avsevärt för både KrAmi och Knuff, medan frivårdsgruppens situation inte har förändrats. Skillnaden över tid för de två KrAmi-grupperna är signifikant och utvecklingen pekar i samma positiva riktning för

Figur 2.
Arbete och försörjning – dagar i arbete/
studier de senaste 30 dagarna

båda KrAmi-grupperna. Efter programmet har det genomsnittliga antalet dagar i arbete/studier för Malmö-gruppens del ökat med nästan 16 dagar och för Örebro-gruppen med 10 dagar. Ökningen för Knuff-programmets del är sex dagar och Frivårdsgruppen har inte förändrats. Andra utfallsvariabler pekar i samma riktning; t.ex. har inkomst av anställning ökat och bidrag från välfärdssystemen minskat i motsvarande grad för samtliga grupper. För frivårdsgruppens del visar dock såväl klienternas egna som intervjuarnas bedömningar förbättring till skillnad från de sakinriktade frågorna. I figur 3 som åskådliggörs effektstorleken för fyra variabler.

Figur 3.
Arbete och försörjning – effektstorlek

Not: Effektstorlek över 0,8 anses som en stor effekt, över 0,5 som en medelstor effekt och värden över 0,2 som en mindre effekt.

Att döma av effektstorleken har KrAmi mycket goda effekter och Knuff medelgoda effekter. För frivårdsgruppens del finner vi mindre effekter för klientens egen och intervjuarens bedömning d.v.s. de subjektiva skattningarna. Den faktiska situation har alltså inte förändrats men däremot har den subjektiva upplevelsen av problemen minskat något.

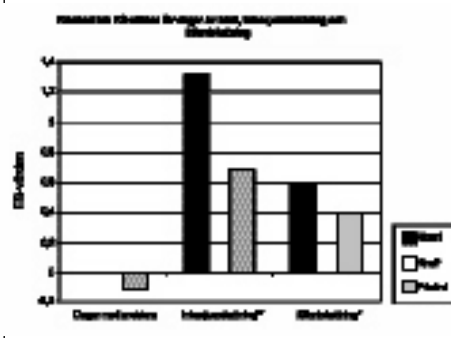
Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vad arbete och försörjning beträffar har KrAmi-gruppens situation förbättrats avsevärt. Alla som inte hoppat av programmen har arbete och upplever sin situation som markant bättre. Knuff-gruppen har förändrats tydligt men mer måttligt. Frivårdsgruppens upplever sin situation som bättre men har inte förändrats i sak.

Brott och missbruk

Brottsaktiviteten visar sig vara låg redan vid den första intervjun före insats men något högre för frivårdsgruppens del än för KrAmi-grupperna. Med tanke på att de intervjuade i grupperna tidigare i sitt liv har lång erfarenhet av brott förefaller vår indikator— »brott i syfte att tjäna pengar de senaste 30 dagarna« — inte ge en riktig bild av problemets svårighetsgrad. De låga värdena betingas delvis av inkapacitet som beror på att en relativt stor andel satt i fängelse eller vistades på behandlingshem månaden före intervjuerna. I KrAmi-gruppen var andelen vid första intervjun ungefär en tredjedel och i frivårdsgruppen 15 procent. Vid andra intervjun var frivårdsgruppens andel högst med 17 procent.

Delvis p.g.a. de låga ingångsvärdena finner vi endast en liten minskning i

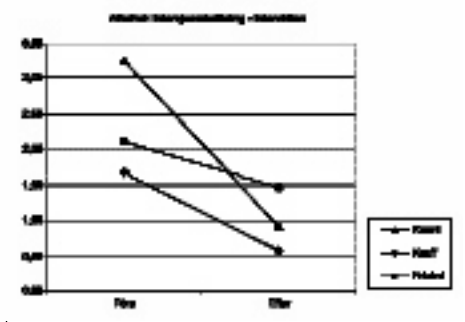
Figur 4.
Kriminalitet; effektstorlek

antalet dagar i brott men ser vi istället till effektstorleken kan vi konstatera en förbättrad situationen för både KrAmi och frivårdsgruppen. Figur 4 visar att effekterna är större för KrAmi än för frivårdsgruppen, för både klienternas egna och intervjuarnas skattningar av problem med kriminalitet och brott. Klientens skattningarna förändras signifikant mer för alla programgrupper än för frivårdsgruppen. De subjektiva skattningarna av problemen med kriminalitet visar större effekter för KrAmi än frivårdinsatserna. Brotnivån är fortsatt låg vid andra intervjun liksom också de subjektiva skattningarna av problemen.

Även för alkohol- och narkotikamissbruk finner vi låg konsumtion före insats. Lägre grad av missbruk än vad som motiveras av tidigare erfarenhet kan även det förklaras av att många har befunnit sig på institution tillsammans med det faktum att många vid programmets/insatsernas start befinner sig i en tidigare påbörjad rehabiliteringsprocess. Även om antal dagar av missbruk inte visar någon förändring tyder dock den beräknade effektstorleken för klienternas

Figur 5.
Alkoholproblem; interaktionseffekter
intervjuarnas skattning

egna och intervjuarnas skattningar dock på förbättringar även på detta område.

Därutöver illustrerar figuren en intressant skillnad i utveckling mellan grupperna. Intervjuarna bedömer att KrAmi-klienterna förbättrats i signifikant högre grad än de övriga grupperna. Av intervjuarnas uppfattning att döma minskar alkoholproblem mer för KrAmi än för de övriga två grupperna.

Sammanfattningsvis har KrAmi-gruppens arbetssituation förbättrats betydligt. Så gott som samtliga klienter som inte hoppat av programmen visar sig ha arbete ett år efter KrAmi-starten. Det är en klar förändring i riktning mot programmets mål, men hur vet vi att förbättringen förklaras av programmets insatser? Vi hade svårt att hitta andra förklaringar. Skillnaden till jämförelsegrupperna var avsevärd. Dessutom hade gruppen innan de blev straffade dålig prognos. Innan insatsen hade mycket få arbete, utbildningsnivån var låg, behovet av hjälp upplevdes som stort. Det fanns få positiva händelser utan samband med programmet och till detta skall läggas

KrAmi-klienternas egen uppfattning som kan tolkas i samma riktning (Nyström, 1999). Knuff-gruppen har också förbättrat sin arbetssituation men i mindre omfattning. En mindre grupp klienter upplever sig hjälpta. För frivårdsgruppens del fann vi ingen förändring.

För områdena kriminalitet och missbruk fann vi före programmet för KrAmi-gruppens del låga värden som åtminstone delvis förklaras av institutionsvistelse dagarna före programmen och av goda incitament för att avstå. Dessa låga värden har förblivit stabila fram till uppföljningen. Även om den uppmätta förändringen är liten bör fortsatt små problem kunna förstås som en positiv effekt av insatserna. Programmet lyckas hjälpa klienterna att inte återgå till sitt tidigare destruktiva liv.

Vår slutsats blev att den förbättring som så tydligt visade sig för arbete och försörjning till stor del förklaras av programmen. Genom KrAmi har klienterna fått ett arbete och lyckas behålla det. Den hjälp de fått att hitta arbete och lösa konflikter, den sociala träningen och den bättre förståelse för arbets- och samhällslivet och stödet efter programmets slut är några av de komponenter som verkar i denna riktning. KrAmi-programmen har sannolikt också bidragit till att problemen med kriminalitet och missbruk fortsatt hålls på en låg nivå efter insatserna. Även Knuff lyckas hjälpa en mindre grupp klienter främst till studier.

Diskussion

Ett av problemen med den kvasi-expe-

rimentella designen är risken att blanda samman effekter av insatsen med andra faktorer. Hur påverkar t.ex. ålderskillnaden mellan KrAmi Malmö och de övriga grupperna resultaten? Yngre klienters förankring bör inte ha utvecklats lika långt och de bör befinna sig i en mer förändringsbar fas av livet. Högre ålder å andra sidan medför bättre motivation och större benägenhet att sluta av egen kraft (Blomqvist, 1999 s. 83-87). Om mognad eller självläkning följer med stigande ålder skulle insatsernas effekter kunna sammanblandas med en naturlig förändring. Sannolikt är debutålder och erfarenheternas längd en lika relevant faktor som den biologiska åldern och KrAmi Malmö-gruppen skiljer sig trots att de är yngre inte från övriga grupper i erfarenheter av kriminalitet, brott och missbruk. Det är alltså svårt att bedöma ålderns påverkan, men eftersom vi har jämfört hela KrAmi-gruppen, d.v.s. både Malmö och Örebro-gruppen, får ålderskillnaden mindre betydelse. I variansanalyserna har ålder korrigerats statistiskt och förklarar därför inte skillnaden mellan program- och frivårdsgrupperna.

I fråga om sociala resurser fann vi en annan skillnad mellan frivårdsgruppen och KrAmi-programmen. Skillnaden gjorde sig synlig i färre invandrare, högre utbildning, längre erfarenhet av arbete samt bostadsorter med mindre kriminell belastning i frivårdsgruppen. Möjligheterna att klara sig själv med stöd i sin närmaste omgivning bör vara större för personer eller grupper som har större tillgång till sociala resurser och färre möjligheter till brott och missbruk. Det finns risk att dessa sociala resurser som fanns före insats kan blandas samman

med de uppmätta effekter. När vi jämför KrAmi-programmen med frivårdsgruppen är det alltså möjligt att vi underskattar KrAmi-programmens effekter och över-skattar frivårdens.

Trots olikheter i sociala resurser är KrAmi- och frivårdsgrupperna relativt lika när vi ser till erfarenheten av kriminalitet och missbruk. Däremot skiljer sig Knuff med sin mer heterogena målgrupp. Gruppen består av en blandning av klienter med stora problem med kriminalitet och brott, personer vars problem kännetecknas av social oro och personer som inte har några problem med missbruk eller asocialitet. Psykologiska problem är också vanliga. I gruppen finns också fler kvinnor än vad som är fallet i de två andra grupperna. På grund av olikheterna blir jämförelser svåra och slutsatserna därför också osäkra.

Både klienter och insatser påverkas av externa faktorer som har med omgivningen och samhällsutvecklingen att göra. Några omgivningsfaktorer som kan ha påverkat resultaten är arbetsmarknadens utveckling, skillnader i tillgången på arbete och omfattningen av problem som har att göra med brott och missbruk.

Både skillnader i arbetsmarknad och problem med missbruk och kriminalitet har vi försökt eliminera genom att slå ihop de två KrAmi-programmen och frivårdsgrupperna i analysen.

Hur skall vi förstå det för KrAmi-programmens del mycket fördelaktiga resultaten? Vi jämförde resultaten med vad internationell forskning säger om vilken typ av program som ger positiva resultat. Flera forskningsöversikter visar att arbetsrelaterade program, inriktade på att kor-

rigera beteende och färdigheter tenderar att minska återfall i brott och att behandlingens längd och intensitet och forskarmedverkan påverkar utfallet. (Lipsey, 1992, 1995) Bäst lyckas program som inriktar sig på personer med hög risk för återfall och som baseras på en bedömning av klienternas brottsrelaterade behov. (Palmer, 1995 och Gendreau, 1996)

När vi jämför programmets innehåll med den internationella forskningens framgångskomponenter kan vi se att främst KrAmi, men även Knuff innehåller många av dessa. KrAmi är:

- ett heltidsprogram
- inriktat på arbete och social träning
- innehåll och arbetsformer stämmer för en väl definierad målgrupp
- förmågan att stödja klienterna praktiskt och hjälpa dem att förstå hur ett accepterat socialt liv fungerar
- stödet till klienterna efter programmets slut
- den speciella formen av samverkan mellan myndigheter.

Bristen på jämförbara svenska studier gör det dock svårt att dra slutsatser om hur generella våra resultat är men den internationella forskningen tycks peka på resultat i samma riktning.

Kostnadsjämförelse

Vi låter redovisningen av den samhälls-ekonomiska utvärderingens resultat börja med en jämförelse av programkostnader. När både programkostnader och andra samhällskostnader för tiden i behandling beräknats visar det sig att frivården i Örebro/Karlstad är den dyraste insatsen

och Knuff den billigaste. Som framgår av tabellen är insatserna olika långa; KrAmi Malmö har den kortaste genomsnittliga behandlingstiden och frivård Örebro/Karlstad den längsta.

När det gäller kostnader före respektive efter visar det sig att dessa kostnadsförändringar endast är signifikanta för KrAmi Örebro-gruppen.

KrAmi Örebro har till skillnad från KrAmi Malmö höga kostnader för kriminalvård året före programmet. De som hoppar av KrAmi Malmö begår brott och hamnar redan året efter programmet i fängelse.

Jämförelse av pensionspoäng

Gruppernas anknytning till arbetsmarknaden är en viktig grund för de samhällsekonomiska beräkningarna och de bedömningar som kommer att göras. Pensionspoängen som visar klienternas anknytning till arbetsmarknaden har använts vid beräkningen av värdet av klienternas rehabilitering till arbetslivet.² Faktiskt utbetald lön och andra skattepliktiga förmåner som skattepliktiga ersättningar från socialförsäkringssystemet som t.ex. sjukpenning, arbetslöshetskassa och utbildningsbidrag är pensionsgrundande men däremot inte socialbidrag. Högsta möjliga poäng, dvs 650 pensionspoäng uppnår en person som under ett år har en inkomst på 25 000 kr per månad. En genomsnittlig industriarbetarlön av 15 000 kr per månad ger då 385 pensionspoäng.

² Pensionspoängen räknas ut enligt följande formel: $(\text{Den pensionsgrundande inkomsten} - 37\,200) / 37\,200 = \text{pensionspoängen}$. Inkomst av tjänst och sjukbidrag är andra indikatorer på anknytning till arbetsmarknaden.

Tabell 2.

Kostnader för hela insatsperioden

Behandling	Medelkostnad/ dag	Insatsperiod	Kostnad för hela insats-perioden
KrAmi Malmö	537 kr	169 dagar	90 753 kr
Frivård Malmö/Helsingborg	442 kr	425 dagar	187 850 kr
KrAmi Örebro	664 kr	299 dagar	198 536 kr
Frivård Örebro/Karlstad	909 kr	444 dagar	403 596 kr
Knuff	170 kr	309 dagar	52 530 kr

Tabell 3.

Kostnader per dygn före/efter

Behandling	Före	Efter
KrAmi Malmö (30)	281 kr	295 kr
Fullföljda (21)	300 kr	129 kr
Ej fullföljda (9)	234 kr	732 kr
KrAmi Örebro	610 kr	294 kr*
Fullföljda (17)	466 kr	282 kr
Ej fullföljda (15)	775 kr	307 kr*
Knuff	180	126
Fullföljda (9)	143 kr	148 kr
Ej fullföljda (17)	200 kr	116 kr
Frivård Malmö/Helsingborg (24)	322 kr	296 kr
Frivård Örebro/Karlstad (28)	732 kr	544 kr

Tabell 4.

Pensionspoäng före, under och efter insats

Behandling	Ett år före insats			Ett år efter insats			År 1999		
	Samt- liga	Fullf	Ej fullf	Samtliga	Fullf	Ej fullf	Samt- liga	Fullf	Ej fullf
KrAmi Malmö (30)	29	41	0	101	145	0	239*	342*	0
KrAmi Örebro (32)	36	45	25	38	71	0	122*	189*	46
Knuff (26)	71	55	80	84	105*	74	50	79	35
Frivård Malmö/H(24)	29			7*			83		
Frivård Örebro/K(28)	41			53			182*		

Förklaring: *-signifikantskillnad. I kategorin Fullföljda finns de klienter som fullföljt programmet ifråga. I Ej fullföljda klienter som hoppat av innan programmet avslutats.

Båda KrAmi-gruppernas anknnytning till arbetsmarknaden har förbättrats men för KrAmi i Malmö går utvecklingen i en snabbare takt. Denna skillnad kan förklaras av skillnader i programmen, skillnader i klientgrupperna eller skillnader i arbetsmarknadssituation mellan Örebroregionen och Malmö-regionen. Knuffklienternas anknnytning till arbetsmarknaden har försämrats något över tid, en utveckling som emellertid inte är statistiskt signifikant. För frivårdsgruppernas del ser vi en gynnsam ej signifikant tendens i Örebro/Karlstadsgruppen och en signifikant försämring för Malmö/ Helsingborggruppen det första året efter insatsen.

Samhällsekonomisk lönsamhet

En KrAmi Malmö klient ger en samhällsekonomisk vinst på 1,6 mkr exkl lönebidrag. Räknas lönebidraget in blir det samhällsekonomiska resultatet totalt 1,5 mkr. Kostnaderna för programmet skrivs av efter 1,5 år. För en klient som fullföljt programmet blir kostnadsförändringarna ca tio gånger högre samtidigt som också produktionsintäkterna ökar vilket ger en samhällsekonomisk vinst på ca 2,5 mkr. Behandlingen har lönat sig ett halvår efter avslutat program. En avhoppare ger däremot en samhällsekonomisk förlust på ca 4,0 mkr vilket beror på både att kostnaderna förändras i negativ riktning och att pensionspoäng blir kvar på noll d.v.s. ökningen i pensionspoäng uteblir. Programkostnaden betalas inte tillbaka under perioden.

En klient i frivården Malmö/Helsingborg ger en samhällsekonomisk vinst på knappt

1,0 mkr. Kostnadsförändringarna är lika stora som för en deltagare i KrAmi Malmö, men produktionsintäkterna är bara hälften så stora. Programkostnaden betalas tillbaka på drygt fyra år.

En KrAmi Örebro klient ger en total samhällsekonomisk vinst på 2,5 mkr varav kostnadsbesparingarna utgör ca 1,4 mkr. Behandlingskostnaden är avskriven efter drygt ett år. Om lönebidraget inkluderas i beräkningen försämras det samhällsekonomiska resultatet med ca 70 000 kronor. De som fullföljer programmet ger en lika stor samhällsekonomisk vinst som gruppen totalt men ger mindre kostnadsbesparing och högre produktionsintäkter. Avhopparnas kostnadsbild blir tvärtom högre kostnadsbesparingar och mindre ökning i pensionspoäng.

En klient i frivården i Örebro/Karlstad ger en samhällsekonomisk vinst på totalt 2,4 mkr. Programkostnaden betalas tillbaka på två och ett halvt år. Om lönebidraget inkluderas i kalkylen försämras resultatet med cirka 16 000 kr.

En Knuff-klient ger en samhällsekonomisk vinst på knappt 700 000 kr, varav kostnadsbesparingarna från perioden före till perioden efter är ca 250 000 kr. Behandlingskostnaden är avskriven efter knappt 3 år. Resultatet blir ca 13 000 kr sämre om lönebidraget räknas in i kalkylen. För de som fullföljer programmet minskar kostnaderna i mycket mindre utsträckning och produktionsintäkterna ökar mer än för gruppen totalt. För avhopparna minskar kostnaderna mer samtidigt som produktionsintäkterna blir lägre.

Tabell 5.

Jämförelse av kostnader och resultat

	KrAmi Malmö	KrAmi Örebro	Knuff	Frivård Örebro/ Karlstad	FrivårdMalmö/ Helsingborg
Pensionspoäng	239	122	50	182	83
Pensionspoäng/ pro- gramkostnad	45	18	29	20	19
Tillbakabettalt kr perin- vesterad kr	17,8	12,7	13,2	5,8	5,1
Tillbakabettalt* Pro- gramkostnad	9 559 kr	8 433 kr	2 244 kr	5 272 kr	2 254 kr
Avskrivningstid	1,5 år	1 år	3 år	2,5 år	4 år
Programkostnad/dag	537 kr	664 kr	170 kr	909 kr	442 kr
Besparing före minus efter	-14 kr	316 kr	54 kr	188 kr	26 kr
Besparing/ program- kostnad	-2,6 %	47,6 %	31,8 %	20,7 %	5,9 %

Tabellförklaring till tabell 5:

Programkostnad = Programkostnad per dag per deltagare

Besparing = Besparing efter minus före per dag per deltagare

Pensionspoäng = Pensionspoäng per deltagare år 1999

Avskrivning = Hur lång tid det tar att skriva av programkostnaden

Tillbakabetalning = Den samhällsekonomiska besparingen per deltagare/programkostnaden per deltagare

Rangordning

När programkostnader, pensionspoäng och samhällsekonomiskt resultat sammanställs kan en rangordning göras mellan de olika insatserna. Tabellerna nedan visar resultatet i sammanfattning vilket ger underlag för en rangordning av de olika behandlingsalternativens resultat med avseende på det eller de mål som man prioriterar, dvs. om målet är:

- att göra den största besparingen,
- att öka sysselsättningsgraden,
- att pengarna avskrivs snarast möjligt eller
- att pengarna ger mesta möjliga avkastning på insatt kapital

Tabellerna ovan visar att programgrupperna – KrAmi och Knuff - är mer kostnadseffektiva än frivårdsgrupperna men de visar också att frivården Örebro/Karlstad är lika kostnadseffektiv som Knuff. Anmärkningsvärt är att kostnaderna för de tre programmen betalas tillbaka på så kort tid som 1–3 år. Kostnaden för programmen har i stort sett betalats tillbaka under uppföljningstiden. All produktionsökning och alla kostnadsminskningar efter att programkostnaden skrivits av ger samhället vinst.

Med hjälp av kostnads-/intäktsanalysen kan de olika programmen rangordnas med avseende på målen. KrAmi Örebro ger den

största samhällsekonomiska besparingen per individ och den kortaste avskrivningstiden. KrAmi Malmö ger den största ökningen av sysselsättningsgraden och den högsta avkastningen per investerad krona. Man skulle också kunna rangordna programmen efter deras genomsnittliga resultat utan hänsyn till resultatens inbördes betydelse. Då ser vi att de två KrAmi-programmen har den högsta rangordningen i de flesta avseenden.

Diskussion

Hur skall vi nu bedöma dessa resultat? Vi skall kort diskutera hur lönebidraget, den beräknade rehabiliteringsgraden, den svarta ekonomin, arbetsmarkandsutvecklingen, ränteläget och vissa olikheter i uppföljningsperioden kan påverka resultaten.

Socialbidrag, utbildningsbidrag och andra liknande bidrag utgör ibland ersättning för någon typ av produktion men i enlighet med samhällsekonomisk teori inkluderas de inte och deras påverkan på det samhällsekonomiska resultatet är marginell. För lönebidraget som i viss grad är en ersättning för produktion har däremot beräkningar gjorts men lönebidraget påverkar inte det samhällsekonomiska resultatet nämnvärt eftersom bidragen betalas ut under en begränsad period.

När rehabiliteringsgraden har beräknats med hjälp av pensionspoängen har hänsyn tagits till att några i grupperna sannolikt kommer att återfalla i missbruk och/eller brott under den 15-åriga tidsperioden. De som fullföljt KrAmi Malmö har emellertid redan under uppföljningsperioden uppnått 90 procent av full pensionspoäng

och rehabiliteringsgraden beräknas därför till 100-procentig pensionspoäng. Om gruppens poäng kvarstår på 90 procent hela 15-årsperioden skall det redovisade resultatet minskas med ca 150 000 kr per klient. Skillnaden i antagen rehabiliteringsgrad mellan undersökningsgrupper och jämförelsegrupper är 10 procent vilket är realistiskt med tanke på den 10 procentiga skillnad mellan undersökning- och jämförelsegrupper som t.ex. Lipsey's metaanalys visar (Lipsey 1995). För alla grupper innehåller den beräknade kostnadsbesparingen mellan perioden före och perioden efter en möjlighet till återfall. Kostnaderna för perioden efter är nämligen betydligt högre än för normalbefolkningen och ligger i storleksordningen 100 000 kr –200 000 kr per år per individ. Detta kan jämföras med att en individ som mottar socialbidrag »kostar« ca 60 000 kr per år.

Ingen uppskattning har heller gjorts av värdet av stulet gods eller värdet av försäljning och konsumtion av droger eftersom dessa är en del av den svarta marknaden som inte ingår i bruttonationalprodukten (BNP). Värdet av stulet gods för att finansiera narkotikahandeln kan emellertid anses vara betydande och kommer på sikt in i samhällets ekonomi via försäkringsbolagen. Den narkotikarelaterade brottsligheten beräknas dock till 500 miljoner kr per år, vilket inkluderar kostnaderna för polis, tull, åklagare, domstol, försäkringsbolag, detaljhandel och privatpersoner. Dessa icke samhällsekonomiska kostnader såsom värdet av stöldgods och självrisker uppskattas till lika mycket. (ESO-rapport Ds 1999: 46) Kostnaderna för narkotikainköp för 8 000 aktiva missbrukare uppgår till 5 mil-

joner kr per dag, ca 600 kr per dag. (SOU 2000:126)

Förändringar i ränteläge och inflation påverkar det förväntade framtida resultatet. En 8-procentig diskonteringsränta användes för att försöka fånga in eventuella framtida ränteökningar och minska effekterna av för höga förväntningar på ett positivt framtida resultatet av rehabiliteringen. Om istället en 5 procentig diskonteringsränta använts hade det redovisade resultatet blivit ca 20 procent bättre.

Arbete på öppna arbetsmarknaden är beroende av arbetsmarknadsutvecklingen och den allmänna konjunkturen. Arbetsmarknaden har under hela den studerade perioden utvecklats positivt och fler människor är i arbete. Om konjunkturen försämras skulle detta kunna påverka de som har fått arbete på ett negativt sätt; de kan förväntas få en sämre anknytning till arbetsmarknaden än sina jämnåriga.

I vår undersökning är resultatet bäst för dem som fullföljt KrAmi Malmö, de har 1,5 år efter avslutat program nått 90 procent av full rehabilitering. Under undersökningsperioden hade Malmö-regionen en besvärlig arbetsmarknad med högre arbetslöshet än riksgenomsnittet och som sannolikt medförde en ännu besvärligare arbetsmarknad för den aktuella gruppen. Det mycket goda resultatet för KrAmi Malmö blir då ännu mer anmärkningsvärt. Även resultatet för frivårdsgrupp Örebro/Karlstad är anmärkningsvärt positivt när vi sätter det i relation till KrAmi Örebro. Klienterna i frivården Örebro/Karlstad kommer dock i något större utsträckning från mindre orter och gruppen har större sociala resurser vilket kan ha påverkats resultatet i positiv riktning.

Resultaten av den samhällsekonomiska studien visar att varje investerad krona i KrAmi Malmö ger 12,9, i KrAmi Örebro 17,9, i Knuff 13,2 i minskade kostnader och/eller ökade intäkter. För frivården Malmö/Helsingborg är siffrorna 5,2 och frivård Örebro/Karlstad 6,0. Kostnaderna mellan perioden före och efter har som vi tidigare visat minskat med 25 procent för jämförelsegrupperna och 50 för programgrupperna. Resultaten pekar i samma riktning som resultaten av andra liknande studier men är större och mer positiva än vissa studier. (jmf Jones/Vischi 1979, Deschenes et al 1991, Holder et al 1997, Rundell et al 1981)

Troligen förklaras skillnaderna av att dessa studier till skillnad från vår omfattar färre kostnader och baseras på självrapporterade uppgifter. Det kan också förklaras av att dessa studier riktats mot klientgrupper som tar mindre kostnader i anspråk.

Det finns dock studier med liknande resultat. Vi kan t.ex. jämföra med återbetalning på investering motsvarande 23,5 respektive 17,8. (Jess 1998, 1999), en samhällsekonomisk analys av narkomaner vid ett rehabiliteringscenter i Oslo visar att varje investerad krona ger 25,0 tillbaka (Berg, Andersen 1992) och Riksrevisionsverket (F 1993:2) som genom kostnadsberäkningar av fem fallstudier kommit fram till att samhället kunnat spara mellan 1,8 – 3,7 mkr per missbrukare om man kunnat avstyra missbruket. Den samhällsekonomiska utvärderingens resultat, som bygger på myndigheternas egna uppgifter om varje klient verkar inte orimliga i ljuset av dessa studier.

De jämförelsevis goda resultaten kan

vara en effekt av att KrAmi-programmen medvetet satsar på utbildningsbidrag och skuldsanering under programperioden kombinerad med utskrivning till lönebidrag efter programmets slut. Klienterna försäkras på så sätt både skäliga inkomster och att kraven om återbetalning för skulder hålls nere genom skuldsanering. Just stora skulder, »vita« likaväl som »svarta«, kan ses som ett hinder för anpassning till ett »normalt« liv och ett skäl till att många väljer att fortsätta sin kriminella bana eftersom inkomster som drivs in blir meningslösa när man tvingas att leva på existensminimum för lång tid framåt.

Värdet för klienter och samhälle

Vi skall avsluta med att diskutera vad en jämförelse mellan de två studierna kan ge. Visar de två studierna på samma tendenserna? Bekräftar de två studiernas resultat varandras i några avseende? Vad säger de två studiernas sammanvägda resultat om insatsernas värde för klienter och samhälle?

Som nämndes inledningsvis har de två utvärderingarna såväl de studerade samhällsinsatserna som klienterna gemensamt: klienter som tagit del av KrAmi-programmen, i Knuff-programmet och frivårdens insatser. Gemensamt är också att de båda följer upp klienterna från en tid före insatsen till en tid efter. Samma klienter, samma insatser och samma typ av före/efter studie ger en gemensam grund som gör jämförelser möjliga.

Men även om klienteffekter och kostnadseffekter kastar ljus över samma problem belyser de olika aspekter. Den mest

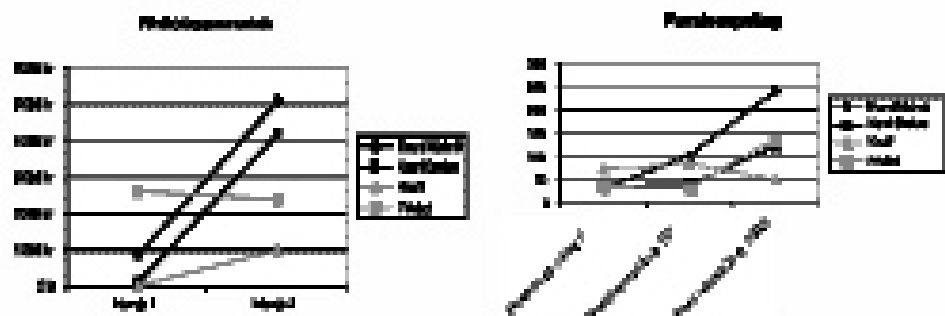
kostnadseffektiva insatsen är inte nödvändigtvis den bästa ur klientens synvinkel. En insats som inte är samhällsekonomiskt lönsam kan ju leda till förbättring för klienterna och en samhällsekonomiska lönsam insats medför inte automatiskt goda klienteffekter. Ett bättre utfall för en klient kan ha sin orsak i att mer resurser satsas men kan också leda till att samhällets kostnader minskar. Därtill kommer att klienteffektstudien baseras på klientuppgifter och den samhällsekonomiska utvärderingen på uppgifter hämtade från myndighetsregister och att det finns skillnader i uppföljningstid – klienteffektstudien, 30 dagar och den samhällsekonomiska studien 1 år. Det här betyder att de utfallsindikatorer som används i de två utvärderingarna väl kompletterar varandra men de bör jämföras med dessa skillnader i åtanke.

Liknande tendenser

Visar de två studierna på samma tendenser? I figur 6 åskådliggörs förändringen med hjälp av effektstudiens klientuppgifter om »inkomst av anställning« och pensionspoängens utveckling. Förutom möjligheten att jämföra får vi här en tillförlitlig prognos över hur grupperna utvecklas efter uppföljningstidens slut. Jämförelsen visar på liknande tendenser i båda studierna.

Pensionspoängens utveckling visar att förändringen för KrAmi-programmens del inte är tillfällig utan den fortsätter lång tid efter att programmen är slut. För KrAmi Örebro tar det längre tid att förbättra pensionspoängen och klienterna har ett år senare inte nått samma grad av integrering på arbetsmarknaden som KrAmi Malmö.

Figur 6.
Jämförelse försörjning av anställning och pensionspoäng

Not. Tabell till vänster visar inkomst av anställning 30 dagar före respektive intervju. Effektstudiernas första intervju gjordes mellan 96-97, den andra i slutet av 97-98. Diagrammet till höger visar pensionspoängens utveckling 1995-1999. Observera olikheterna i tid.

Pensionspoängen förbättras däremot avsevärt mellan 1998 och 1999. Förändringen för frivårdsgruppen i Örebro/Karlstad är parallell med den för KrAmi Örebro. För Knuff-klienternas del avtar förbättringen en tid efter programmet vilket kan beror på att flera Knuff-klienter söker sig till utbildning.

Pensionspoängens utveckling visar också att integrationen på arbetsmarknaden för frivårdsgruppens del förbättras efter en tid, men dock endast för frivårdsgruppen Örebro/Karlstad, vars anknytning till arbetsmarknaden förbättras. En av förklaringarna kan vara att socialtjänsten som framgick av densamhällsekonomiska utvärderingen satsar betydande resurser. Frivårds klienterna i Örebro/Karlstad kostar samhället mer än de övriga grupperna. En annan möjlig förklaring är att gruppen kommer från mindre orter och har större socialt nätverk eller mer av social kontroll än t.ex. Malmö/Helsingborg-gruppen. Jäm-

förelsen visar också att frivårdsgruppens pensionspoäng före insats inte motsvarar klienternas egna uppgifter om inkomst av anställning. De inkomster som klienterna uppger sig ha före insats är med andra ord inte pensionsgrundande och sannolikt till stor del »svarta« inkomster.

Klienteffektstudiens uppgifter om försörjning av trygghetssystem har jämförts med myndigheternas uppgifter om utbetalning av bidrag. Vi fann störst samstämmighet för KrAmi Malmö del. Jämförelsen visar också att klienteffektstudiens uppgifter om inkapacitet, d.v.s. tid i fängelse respektive behandling före insatserna, stämmer väl med registeruppgifterna. KrAmi Örebro har haft betydligt större andel klienter i fängelse före programmet och KrAmi Malmö ett betydligt större andel i behandling.

Avhopparna från KrAmi Malmö kommer mycket snart efter avhoppet i fängelse och kostnaderna för krimi-

nalvård ökar då dramatiskt. Även för frivårdsgrupperna skiljer sig kriminalvårdskostnader. Frivårdsgruppen i Örebro/Karlstad har höga kostnader före medan frivårdsgruppen Malmö/Helsingborg har lägre kostnader före och kostnaderna minskar mindre.

Jämförelsen av de två utvärderingarnas har visat att klienternas egna uppgifter inte motsägs utan de facto stöds av den samhällsekonomiska utvärderingens registeruppgifter. Eftersom tendenserna pekar i samma riktning stärks våra slutsatser.

Jämförelsen synliggör dessutom några utvärderingstekniska problem. Om flertalet av klienterna före insats avtjänar fängelsestraff blir den aktuella problemsituationen lågt värderad på grund av inkapacitet medan kostnaderna av samma anledning blir höga. Om fängelse förekommer i mindre omfattning efter en insats kan klienternas problem öka – såväl om de mäts med faktiska antal dagar eller skattningar - medan kostnaderna minskar. Om man inte tar hänsyn till sådana förhållanden kan slutsatserna bli missvisande

Bäst för klienter och samhälle

Klienteffektstudiens resultat visar att KrAmi-grupperna förändrats mest och att KrAmi-programmet har mycket stora effekter. Knuff-programmet visar måttliga effekter och frivårdens insatser har måttliga effekter i vissa avseenden.

Jämför vi med den rangordning som blev resultatet av den samhällsekonomiska utvärderingen stämmer resultaten väl överens. KrAmi Örebro gav den största samhällsekonomiska besparingen per individ

och den kortaste avskrivningstiden. KrAmi Malmö ger den största ökningen av sysselsättningsgraden och den högsta avkastningen per investerad krona. När programmen rangordnas efter deras genomsnittliga resultat har de två KrAmiprogrammen den högsta rangordningen i de flesta avseenden. Vi får en relativt entydig bild av programmens värde för klienter och samhälle. Det som är bäst för klienterna är också bäst för samhället.

Genom att studera samma insatser och samma klientgrupper har vi försökt belysa program och frivårdsinsatser utifrån både ett klient- och ett samhällsperspektiv. Till sammans visar de två utvärderingarna att de insatser som är bäst för klienterna också är de mest lönsamma för samhället. Med insatser som liksom KrAmi är väl avpassade för sin målgrupp och genomförs på ett konsekvent och väl integrerat sätt vinner både klienter och samhälle.

Med flera perspektiv – klienteffektstudiens klientperspektiv, den samhällsekonomiska utvärderingens samhällsperspektiv och den kompletterande kvalitativa studie av klienternas förändring inom programmet ram (Nyström 1999) har slutsatser och tendenser styrkts och kompletterande analyser gjorts. Med flera olika perspektiv har vi tagit oss över några hinder som ligger i utvärderingstekniska problem och den kunskap som vi har nått blivit säkrare.

Denna artikeln bygger på CUS-rapporten: Nyström, Jess, Soydan (2002) »Med arbete som insats- klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet i socialt arbete«, ett arbete som många lämnat ovärderliga bidrag till. Särskilt vill vi nämna professor Bengt-Åke Armelius och docent Kerstin Armelius, vid Psykologiska institutionen Umeå

universitet, docent Åke Bergmark, Stockholms universitet, fil och med dr John Berg vid Ullevål sykehus i Oslo, ekonomen Tom Nilsson vid Socialstyrelsen, medförfattaren till rapporten forsk-

ningsledaren Haluk Soydan, som tagit initiativet och var projektledare för båda utvärderingarna under projektens första år samt professor Karin Tengvald, direktör vid CUS.

Litteratur

- Andréasson, S., Lindström, U., Armelius, B.-Å., Larsson, H., Berglund, M., Frank, A., Bergman, H., Rydberg, U., Zingmark, D. (1996) ASI - ett sätt att intervjua klienter i missbrukarvården. Stockholm: CUS-skrift 1996:1.
- Berg J. E. and Andersen S. (1992) Drug addict rehabilitation, a burden on society? *International Journal of Rehabilitation Research*.
- Berglund, M., Andréasson, S., Bergmark, A., Oscarsson, L., Tengvald, K., Öjehagen, A. (1996) Dokumentation inom missbrukarvården. Behandling, metodutveckling, utvärdering, Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete / Liber förlag.
- Blomqvist, J. (1999) Inte bara behandling – vägar ur alkoholmissbruket. Stockholm. Burner och Bruno. FoU-rapport 1999:16
- Bohm, P. (1988) Samhällsekonomisk effektivitet. Stockholm: SNS förlag 1988 (4:e reviderad upplaga).
- Deschenes, E. P., Anglin, M. D., Speckart, G. (1991) Narcotics addiction, Related criminal careers, social and economic costs. *Journal of drug issues*. 21:2.
- Ds 1992:46 (1992) Statliga bidrag – motiv, kostnader, effekter? Finansdepartementet, ESO-rapport.
- Ds 1999:46 (1999) Bostad sökes. Finansdepartementet, ESO-rapport.
- Gendreau, P. (1996) The principles of effective intervention with offenders, in A. Hartland (ed.) *Choosing Correctional Options That Work*. Thousand Oaks, SAGE.
- Gendreau, P. (1996) The principles of effective intervention with offenders. I A. Hartland (ed.) *Choosing Correctional Options That Work*. Thousand Oaks, SAGE.
- Gramlich, E. M., (1992) *A Guide to Benefit-Cost Analysis*. New Jersey, USA, Prentice Hall.
- Jess, K., Scheffel Birath, C., Jertfelt-Gustafsson T (1999) Samordnare och samverkan. Rehabilitering för psykiskt handikappade missbrukare. Beroendecentrum Nord. Stockholm.
- Jess, K., Westerlund, S. (1998) Kostnads-/effektanalys som metod för utvärdering av behandlingsresultat. Beroendecentrum Nord. Stockholm.
- Jones, K., Vischi, T. (1979) Impact of Alcohol, Drug Abuse, and Mental Health Treatment on Medical Care Utilization. *Medical Care* 17(12): Supplement.
- Levin, H. M. (1983) *Cost-Effectiveness analysis: A Primer*. Beverly Hills, California, Sage Publications.
- Lipsey, M. W. (1992). Juvenile delinquency treatment: A meta-analytic inquiry into the variability of effects. In Cook T. D., Cooper, H., Cordray, D. S., Hartmann, H., Hedges, L. V., Light, R. J., Louis, T.A. & Mosteller, F. (eds.) *Meta-analysis for explanation. A casebook*, New York: Russell Sage Foundation.
- Lipsey, M. W. (1995) What do we learn from 400 research studies on the effectiveness of treatment with juvenile delinquents? In McGuire J. ed. (1995), *What works: Reducing reoffending. Guidelines from research and practice*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Luckey, J. W. (1987) Justifying alcohol treatment on the basis of cost savings. *Alcohol Health and Research World* 12:1.
- Nyström, S. (1999) *Socialt förändringsarbete- en fråga om att omförhandla mening*, Stockholm: HLS- förlag.
- Nyström, S., Soydan, H., Jess, K. (2002) *Med*

- arbetet som insats – klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet i socialt arbete. CUS-rapport 2001
- Palmer, T. (1996) Programmatic and Nonprogrammatic Aspects of Successful Intervention, in Hartland, A. (ed.) Choosing Correctional Options That Work, Thousand Oaks: SAGE.
- Plotnick R D (1994) Applying Benefit-Cost Analysis to Substance Use Prevention Programs. The International Journal of Addiction 29/1994.
- Riksrevisionsverket (1993) Narkomanvården – om kostnader, resursutnyttjande, samordning och statlig styrning. Förvaltningsrevisionen utreder F 1993:2.
- Rundell, O. H., Jones, R. K., Gregory, D. (1981): Practical benefit-cost analysis for alcoholism programs. Alcoholism. 5:4.
- SOU 2000:126 (2000) Vägvalet. Den narkotikapolitiska utmaningen. Slutbetänkande av Narkotikakommissionen.
- Tengvald, K. & Andréasson, S. (1996) Perspektiv på uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring inom missbruksvården i Berglund, M., Andréasson, S., Bergmark, A., Oscarsson, L., Tengvald, K., Öjehagen, A. (1996) Dokumentation inom missbrukarvården. Behandling, metodutveckling, utvärdering, Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete / Liber förlag.

Summary

An investment in social work

The overall aim was to evaluate the KrAmi programme with regard to its effects on the client and on the cost of public services used. The main questions were whether, to what degree and in what respects the interventions improved life for clients and how they affected public expenditure.

Methods

A quasi-experimental study with before-and-after measurements based on 136 participants in the KrAmi (55) or the Knuff programme (19) or on traditional probation (45) was undertaken. The clients in the comparison samples of probation-service clients were exposed to »ordinary« probation circumstances. The dropouts were included in the follow-up. The follow-up time was also roughly six months. The Addiction Severity Index (ASI) was used for interviews and outcome variables.

Results – the study of clients' effects

The employment situation of the KrAmi group changed dramatically during the follow-up period in terms of employment and income. The Knuff group was also better-off at follow-up. We found no change in the probation sample. »Income from employment« and »social allowances« changed accordingly. The KrAmi programme showed extraordinary effect size values for all outcomes included. (1.6 days of work for interviewers assessment and 1.1 for clients' assessment)

Crime problems decreased more in the KrAmi group than in the probation group and use of narcotics decreased. For interviewers' assessment of alcohol problems we found high effect size for the KrAmi group, medium-high for the Knuff group and low for the probation group. The ten-

dencies were the same for drug abuse, but with some higher effects for the probation group.

Efforts to find other explanations than programme factors failed, and qualitative interviews with clients confirm the conclusion that the KrAmi programme contributed strongly to these results. The probation group did not change as far as work was concerned. However, crime prevention – which is the main task of the probation services – was enhanced.

Study of public costs

The evaluation of public costs is based on the same individuals, for one year before intervention, during intervention, and one year after.

Method

We analysed cost cuts and benefit revenues in the rehabilitation of the 140 clients of the KrAmi and Knuff programmes and in the ordinary probation service in a longitudinal perspective between 1995 and 1999. The results were used both in a 15-year investment analysis (CBA) and in a cost-effectiveness analysis (CEA).

Data for the CBA and CEA collected from official records for each client included social service costs, criminal justice system costs, health care costs and social

security system costs. The follow-up rate was 100% thanks to the use of official data. Pension points were used in the human investment analysis to measure the degree of labour rehabilitation and future benefit and costs. To measure the degree of labour rehabilitation, the benefits in the analyses, pension points were used and extrapolated to future benefits in the human investment analysis.

Results

In the CEA we found a halving of expenditure for the KrAmi and Knuff groups and a 25% cut for the two comparison groups (non-custodial treatment) compared to the cost one year before rehabilitation started.

The 15-year investment analysis (CBA) showed expenditure decreases and/or benefit increases of about 2.5 million SEK per individual for the two KrAmi programmes and one non-custodial programme, and of 0.5–1.0 million SEK for the Knuff programme and the other non-custodial programme. For the KrAmi investment in rehabilitation, programme costs pay off in 1–1.5 years; for probation in 2.5–4 years and for Knuff in 4 years after the intervention. Each crown spent pays back 6.0–19.7 crowns, more for KrAmi and Knuff and about half as much for ordinary probation.